

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבורניץ

חיי שרה (תשל"א)

פרק כ"ד

הטבלה שבגליונו תפקידה לעזור ללומד לראות את ההנדלים (הרבים מאד בפרק זה) שבין ה'מעשה' ובין ה'ספור'. (בשני הביטויים האלה משתמש כבר הרמב"ן בהזדמנויות כאלה - בראשית מ"ב ל"ד ד"ה ואת הארץ תסתרו).

העמוד המודפס בספר החומש בשורות צפופות והמרחק הרב בין הפסוקים המקבילים (בין פ' א' לבין ל"ה; בין ד' לפ' ל"ז) אינם עשויים כלל להבליט את השינויים, ויש שאף לומדים ותיקים, ואף בקיאים למיניהם, "לא הרגישו אף פעם" בחסרון של מלה, בתוספת ביטוי, בשנוי הסדר וכו'. המורה בבניה"ס התיכון (ואף במידה פחותה בבניה"ס היסודי כה"ו) יעתיק על הלוח אחדות מן השורות שבטבלה ויסמיל על תלמידו למצוא בכחם הם את סבת ההנדלים.

(כמובן: שאלת 2א חשובה משאלת 1א). מטרת העיון הזה אינו רק להגיע להבנה מדויקת יותר של הכתוב, אלא היא בעיקר "פורמלית": להרגיל את התלמיד לעיון מדויק ומדוקדק בכתוב, להחשבת כל מלה, כל צרוף, כל תוספת, כל השמטה. ילמד להבין שאין להפריד בין תוכן הדברים לבין הצורה שבה נאמרו, כי בשנותך אף שינוי קל את לשון הדברים, כבר שינית את הדברים עצמם, את תוכנם, את רוחם.

טבלאות מסוג זה ימצא המורה גם בגליונות של שנים קודמות כגון:

בראשית תשס"ו	(פרקים ב'-ג', צו ה' לאדם ומסירת הצו לנחש).
וישב תשי"ז	(פרק ל"ט, ספור אשת פוטיפר לבני ביחה וספורה לבעלה).
מקץ תשס"ו	(פרק מ"א, חלום פרעה בפי הכתוב וספורו בפי פרעה).
מקץ תשי"ט	(פרק מ"ב, שיחת יעקב עם אחיו וספור השיחה בפי האחים לאביהם).
ויחי תשי"א	(פרקים מ"ז ומ"ח, צוואת יעקב את יוסף וספור הצוואה לפרעה בפי יוסף).
פנחס תשי"א	(צו ה' למשה ובצו).
מטות תשי"ז	(במדבר ל"ב)
בלק תשי"ט	(פרק כ"ב, דברי ה' אל בלק ומסירת דברי ה' לשרים בפי בלק).
נשא תשי"ט	(הפטרה שופטים י"ג, דברי המלאך לאשה ומסירת דבריו למנוח בפי האשה).
ויקרא תשי"ט	(הפטרה שבת זכור שמואל א' ט"ו, מלחמת עמלק וספור המלחמה בפי שאול).
חיי שרה תשי"ט	(הפטרה מלכים א' א', ושם חזרה פרובעת של מרד אדוניהו בפי הכתוב, בפי נתן בדברו אל בת שבע, בספור בת שבע לדוד ובספור נתן בבואו אל דוד).
בא תשכ"ג	(מכת בכורות כהתראה וכבצוע).
ויקהל-פקודי תשכ"ט	(דברי ה' אל משה בענין מנוי בצלאל ואהליאב ודברי משה אל העם באותו ענין).
דברים תשכ"ט	(שליחת המרגלים ושובם, החטא והענש כפי סופר במקומו במדבר י"ג-י"ד, וספור כל המעשה בדברי משה אל העם בערבות מואב).
ועוד	ועוד
ועוד	ועוד
ועוד	ועוד

למפרשנו גישות שונות בשינויים אלה. יש הדוחים עקרונית כל חיפוש אחר משמעות בשינויים בחזרות, מפני שלדעתם אין אלה אלא שינויי לשון, גווני לשון "בלבד", (מבלי שיתנו דעתם על כך שכל שנוי בלשון הרי בהכרח הוא שינוי במשמעות, כי אין בלשון שתי מלים זהות מבחינת הלשון. וברגע ששנית את הלשון כבר שינית את תוכן הדברים, אם במעט ואם בהרבה), ויש לעומתם פרשנים המחפשים משמעות אף בשינויים קלים ודקים מן הדקים, ויש כמובן פרשנים רבים שאינם קיצוניים אלא נוטים יותר לצד זה או לצד זה.

בראש הקבוצה שהזכרתי ראשונה עומד הרמב"ם הקובע כלל: "כי הכתוב שומר הפעמים - לא הלשון", ומסתמך על כללו זה בהרבה מקומות, בהם הוא דוחה את דברי חז"ל או רש"י המוצאים משמעות ומעט, למה שינה הכתוב בחזרה מלשון הנאמרת במקום הראשון.

(עלון הדרכה חיי-הירה)

את שיטתו זו הוא נסביר באריכות בהקדמתו לעשרת הדיברות (רע' בגליון יתרו תשכ"ב). מטעם זה הוא נמנע מלחפש הבדלי משמעויות בין מלים נרדפות ("ושוא ושקר" - אחים הם בעשרת הדברות) וכן הוא נמנע מלעמוד על ההבדלים המרובים שבין שני חלקי פרקנו. (אם כי לפעמים נדירות מנסה גם הוא להסביר הבדלים כאלה).

הושפע ממנו בענין זה הרד"ק, וכן דבריו לפרקנו:

רד"ק ל"ט: והאמת כי הוא סדר להם הדברים כלם כאשר היו. ולא נוכל לתת טעם לכל החסרים והמלאים, כי רבו; והנה הוא ספר להם כל הדברים שהיו לו עם אדוניו והדברים שהיו לו עם רבקה, וכי האל זימן לו הענין. כאשר אמר לו אברהם, כי האל יצליח דרכו, וכן היה: כאשר שאל הוא מאת האל כן זימן לו האל, וכל זה להראותם כי האל אוהב אברהם ועושה רצונו ולא יוכלו למנוע הנערה ממנו, כי מה' יצא הדבר. ובשנות הדברים האלה יש בהם שנוי מלות אבל הטעם אחד, כי כן מנהג הכתוב בהשנות הדברים - שומר הטעמים אבל לא המלות.

וכן הושפע ממנו מאד ר' יוסף אבן כספי הרוחה ברוב המקרים כל פירוש הבדלי משמעויות בין מלים נרדפות או בין פסוקים החוזרים על אותו ענין בנסוחים שונים. (לפעמים דחיתו זו נאמרת בצורה חריפה ביותר רע' התנגדותו לחפוש משמעות בהבדלים שבין ההתראה והמכה בפרשת בוא, גליון בוא תשכ"ג). אבל דוקא בפרקנו מסכים גם הוא כי שינויי העבד הינם מכוונים, ואם כי אינו טורח להסבירם. ואלה דבריו בספרו 'סירת כסף' עמ' 107:

...שינוי מלות והוספתם וגרעונם וחדוש מאמרים כלם היו מתחבולות המלאכה להשיג את רבקה, ועזבתם לבחירת הקצור, יבינם זולתי אם ירצה.

ואולם כאמור, זהו יוצא מן הכלל, ונוגד את שיטתו. (בהתנגדו לרש"י המסביר קיצור לעומת אורך בשני פסוקים העוסקים באותו ענין יאמר: "כי הבאור (=הנסוח המפורט) חסד, ועזיבתו (השמטת המלים המסבירות) אינו חסד"). (ע' חיי שרה תשכ"א).

ואילו גישת אברבנאל מנוגדת להם נגוד גמור. הוא מקדים להסבר השינויים: התבונן בדברי אליעזר וספורו וממנו תדע למה נכפל הספור כפול בתורה, שהנה היה זה להראות חכמת אליעזר וטוב דעתו, אשר שינה מן הדברים אשר קרו במה שספר להם, והוא אמרם חז"ל (בראשית רבה פרשה ס') "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בניים", שהרי כמה גופי תורה רמוזין בתורה ואילו פרשת אליעזר כפולה ומכופלת. שנכפלה אותה פרשה להראות יופי שיחתו של אליעזר במה שינה בדברי אדוניו והסתיר קצתם. כפי הצורך; ואם בחלוף הדברים שקרו בינו ובין רבקה - את הכל עשה יפה בעתו בחכמה ובעתה, ולא היה אפשר לדעתו אלא בהכפל אלו הפרשיות. ומסיים את ניתוח הפסוקים והסבר סיבת ההבדלים באמרו:

הנה מפני עשרת שנויים האלה שעשה העבד בספורו נכפלו הפרשיות בתורה. אברבנאל הסתפק בראיית עשרה הבדלים. המפרשים הבאים אחריו כמו בעל הכתב והקבלה, הירש, המלבי"ם, העמק-דבר, בנו יעקב ועוד ועוד, ראו יותר ופרשו דברים דקים.

נוסיף כאן עוד את דברי הירש, לפני שהוא פותח בהסברים דקים להבדלים:

ר' שמשון רפאל הירש לפסוקים ל"ח-מ"ה (תרגם מגרמנית הרב מרדכי ברויאר) מענין להשוות את ספורו של אליעזר עם הספור הקודם של המעשה כמות שהיה; כל ההבדלים מוסברים במבט ראשון מתוך הצורך להתחשב בנימוס... או מתוך השאיפה לישוב את הענין כולו על לב האנשים, אשר אליעזר הטיב לרדת לסוף דעתם.

את "הקרה נא" הוא משמיט, וכן הוא נמנע מלעורר את חשדנות האנשים ומדלג על כל מה שעשוי להבליט את דאגתו היתרה להצלחת שליחותו. כן חסרים כל אותם הקוים העדינים הכלולים בספור שלעיל. יש סוג אנשים שמסוכן מאד להראות רגשן בעיניהם, הם קוראים לזה "רומנטי", "דמוני", והם מתחילים להטיל ספק ביציבות המעשית של ההתקשרות שהם נקראים ליטול על עצמם.

טבלה זו מובאת גם בגליון חיי שרה תשי"ב, אלא ששם שאלות אהרות ופירושים אחרים. עסקנו בכמה גליונות בהשוואת שני הספורים האלה מפני שפרקנו הוא "המקום הקלאסי" ללמוד ההשוואה הזו והוא יכול לשמש אב למקומות הדומים לו.

נחמה ליבוביץ .